

Към понятието за обществен и правен интерес

Светла Маринова

The following article gives argumentation over the connection between the social interest and law interest, considering The General Theory of Law. Law interest concludes the value-evaluating relationship to the law significant goods.

Law interes, social interest, value-evaluating relationship;

Правото е продукт на човешката култура и човешката цивилизация. В този смисъл общественият интерес носи отношението човек-общество, човек – държава. Поспециален предмет е анализиране на някой нюанси в същността на правния интерес като произведен от обществения интерес.

Всеобщата декларация за правата на човека поставя акцент върху правата на човека, където човекът има права, доколкото и другите членове на обществото имат, в този смисъл е зависим от него²⁶. Както проф. Цеко Торбов споменава, за да съществува и функционира здрав обществен живот, трябва ясна на обществените цели и пътищата и средствата за тяхното постигане²⁷. В този смисъл общественият интерес е снемане на целта на системата в правнозначими действия.

Без да разглеждаме детайлно политико-правната интерпретация на обществения интерес ще посочим някои дефиниции, които доказват връзката на понятието обществен интерес с ценностите и с ценностните оценъчни явления, чрез които то се легитимира.

Общественият интерес е разгледан поне в три плана²⁸. Същностната концепция за обществения интерес се насочва от изясняването му с оглед законодателни актове²⁹. Конституцията борава с понятието законен интерес³⁰, както и съответните нормативни актове³¹. В тази връзка интересът е предопределен от конкретната сфера на поведение на човека, но най-често тази категория се заобикаля, или е просто спомената. Той се разбира като общо благосъстояние на обществото, което изисква признаване и зачитане; нещо, в което като цяло обществото има интерес³². В други източници общественият интерес се задоволява най-добре, когато хората са в състояние да преследват своите собствени интереси³³, което измества центъра в посока утилитаризма или въобще се отнася до отношението личност - индивид, с числена множественост. Свързването на обществения интерес с пазара води до отъждествяването му с полза, което не отговаря на същността и измеренията на понятието, които надхвърлят личностите, но същевременно се съдържат в тях. Още Русо казва,

²⁶ В чл. 1, т. 1 „всеки човек има задължения към обществото, в което единствено е възможно свободното и цялостно развитие на неговата личност“.

²⁷ Торбов, Ц., Изследвания върху критическият философия, С., 1993, 241.

²⁸ Опитите да се направи универсална дефиниция се свеждат поне до социална, същностна и концепция за обществената сфера като процес. М. Желева, с. 180.

²⁹ Желева, с. 180.

³⁰ Чл. 18, ал. 6, чл. 41, ал. 2, чл. 57, ал. 2, чл. 58, ал. 1 разглежда интереса като дейност или поведение в в отношение към гражданите и обществото.

³¹ Конституцията в. Съответно текущото законодателство например чл. 8, ал. 2 от Закона за задълженията и договорите. Интересите на лицата са поставени във връзка със правата, за нас субективните права с оглед и материята на правно регулиране, а „интересите на лицата не могат да се упорядочават в противоречие с интересите на обществото“, което е изрично декларирано. ДВ. Бр. 275 от 1950г., посл. Изм. ДВ бр. 34 от 2000г.

³² Black's Law Dictionary, 7-th ed. Bryan A. Garner.

³³ Soros, G., Open society: Reforming Global Capitalism. Public Affairs, New York, 2000, цитат по Пекош, Е., Стратегии по право в обществен интерес в Централна и Източна Европа – в Калайджиева, З. И др., Водене на стратевигически дела в обществен интерес в България. Фондация Български адвокати за правата на човека, С., 2005, с. 71.

че общата воля не е сбор от волите на отделните лица. Можем да пренесем този извод към понятието за обществен интерес. Още повече че то е ценностно отношение, което опосредства благата, той е изискването, което социалния ред задава в рамките на определена сфера на социалния живот.

Наред с обществен интерес, се споменават също и правен³⁴, публичен³⁵ и интерес. Правният интерес е по-общото понятие от законен интерес и той се засяга, когато е засегнато или нарушено право или законен интерес. Правният интерес обаче произтича не само от засягането или застрашаването на права и законни интереси³⁶. Анализът на правния интерес изисква поглед и към практиката на Конституционния съд, той се разглежда като процесуална предпоставка за неговото сезиране. Изключение представлява Кратката енциклопедия по Обща теория на правото, в която се привежда понятието правов интерес. То се определя като осъзната от личността необходимост да се използват правови (законови) средства за удовлетворяване на съществуващи потребности, т. е. Юридически значими действия³⁷. В това определение интересът е изразен както вече изяснихме като понятие, което съдържа осъзната необходимост и потребност да се използват средствата на правото за нейното задоволяване.

Ако се върнем към обществения интерес, той се използва и като синоним на общо благо³⁸, на общо добро. Въпреки че между общото благо и общият интерес има разлика, защото едното е ценност, а другото ценностно отношение, то общественият интерес е доброто за общността³⁹, тази е най-пряката връзка от значение за правото и правния интерес. Именно нея търси да намери, положи и да институционализира правото. В практиката на конституционализма и особено след Втората Световна война се налага трайна тенденция към критика на заварената традиция за господство и разпореждане в същността на правото. Това изисква да се разграничи понятието за правен интерес като нещо различно от обществения интерес. Нашият фокус на изследване е правният интерес, защото законният интерес, като понятие с което си служи Конституцията и текущото законодателство, представлява едно стеснение в рамките на правния интерес. Правният интерес съдържа общностният фундаментален смисъл на правото като социално-регулативна система. Задачата на общата теория на правото е именно тази да даде пояснение на същността и смисъла на понятията, да посочи техните измерения и да ги свърже в системата.

Обръщането на погледа към ценностните представи относно смисъла и целите на едно или друго държавно действие налагат да се разграничат понятията в рамки-

³⁴ Лазаров, К., Правен интерес от съдебно обвалване на административните актове, В: Публичноправни науки, С., Сиела, 1998; Хрусанов, Д., За правния интерес при оспорване на нормативни административни актове, Адвокатски преглед, 2008, бр.7; К. Къндева, Е., Еленков, Ал., Коментар на Административно-процесуалния кодекс, С., 2007, с. 137; Къндева, Е., Правният интерес в административния процес, Административно правосъдие, 2008, кн. 5, с. 7; Сивков, Цв., Права и интереси на общините, Съвременен право, 2003, кн. 1, с. 55; Сивков, Цв., Защита на правата на общините, С., 2000; Сталев, Ж., Българско гражданскопроцесуално право, С., 1979, с. 161.

³⁵ Тихомиров, Ю., Публично право., М., 1995; Признатият и от държавата и обезпечен от правото интерес на социалната общност, удовлетворяването на които служи като гаранция за нейното съществуване и развитие", с. 55.

Йорданова, З., Публичният интерес, обществените ценности и държавното управление, В Научни трудове на Русенски университет „Ангел Кънчев, 2010, том 49, серия 7, с. 145.

³⁶ Къндева, Е., Правният интерес в административния процес, Административно правосъдие, 2008, бр. 5, с. 9.

³⁷ Бабаев, В. К., Баранов, В. М. Общия теория права: Кратка енциклопедия/ В. К. Бабаев, В. М. Баранов, Новгород, 1997, с. 84.

³⁸ Това е най-общо духовното битие на конституцията, най-общото абстрактно-духовно съществуване на конституцията, идеен феномен с всеобщо значение. Нено Неновски, Конституцията. Актуални въпроси на теорията и практиката. Сиби, С., 2002, с. 30-31.

³⁹ Така го разбира Георги Близнашки, защото използва класическото понятие *bonum*, за означаване на общото благо, интересите на политическата общност и интересите на отделния индивид.

те на обществеността. Все по-задълбоченото и пълноценното конституционно регулиране изисква да посочим, че общото благо⁴⁰ като ценностно ядро на редица проучвания, свързани с държавата, нейната форма в правото, се осмисля и реализира по непритоворечив, но по-конкретен начин в рамките на общата теория на правото. В рамките на конституционната основа на общественото, обществеността е сборът от общите и индивидуални интереси на гражданите⁴¹. Други конституционалисти свързват общият интерес с публичния интерес, който юридически осмисля социално-политическата природа на конституцията⁴².

Общественият интерес се определя и като средството, чрез което управляващите формулират и преформулират съдържанието на общото благо към конкретните моменти⁴³. Общото благо, от своя страна, което не е център на нашите изследвания, въпреки историческите нюанси в съдържанието му, са социални ценности, обобщени с понятието за общия интерес (общото благо) в името, на които държавата съществува и които са изведени от нея като правни ценности и правно значими блага⁴⁴. От тук обществеността е връзката, която опосредства общественото и обществените блага в държавноорганизираното общество⁴⁵. Към общото благо се включват не само същността на основополагащи ценности като свобода, справедливост, но и обществеността на цели⁴⁶. Развива се обосноваването виждане, че общото благо като основна общественостно-политическа ценност (а не само като риторична фигура) съставлява реалната основа за разпознаване на обективния ценностен порядък като заложена идея, но и цел на конституцията. Следователно се търси и обективния - материалноправен и от там институционализиран ефект на конституционната рамка, за да се зададе и реалния цели, а не само идеен контекст на понятието за обществеността. В обществеността присъства обективно изискване, повеля на целта и нейните средства. То представлява отношение на дължимост към конституционния ред на правото, а не произволно ценностно-оценъчно отношение на човека към социума.

В този смисъл трябва да направим две важни уточнения. Те са свързани със изясняването на понятието от общо теоретична гледна точка. Целта и ценността, макар и близки не са тъждествени. Затова открояваме плодотворността на включването на целта, относима към интереса, а не само на ценностите. Целите и ценностите имат обща регулативна природа. Ценностите обаче могат да бъдат ценности-цели и ценности-средства. Всички цели имат за основа определени ценности, но не всички ценности са цели⁴⁷. Статут на цели в правото придобиват онези ценности, свързани с най-важните обобществени потребности, някой ги разглеждат като вътрешни ценности на правото, доколкото тези цели имат за предмет най-важните ценности на обществеността: живот, свободата, справедливост⁴⁸. Така в обществеността като понятие което извежда конституционалистите се включва отношението/дължимостта

⁴⁰ Идеята за общото благо намери официално признание в Конституцията от 1991г. тя е основно предизвикателство към конституционната доктрина и представлява нейното ценностно ядро, което е цел на обществеността.

⁴¹ Стойчев, Ст., Конституционно право на Република България, 1 част, 1996, С., с. 201-202.

⁴² Начева, Сн., Конституционната цивилизация и българският конституционализъм, С., 2004, с. 66, 70.

⁴³ В неговото съдържание се влага различно значение с оглед епохата, то е абстрактно, но непременно гравитира към ценности. В този смисъл Близнашки, Г., Форма на.....с. 82 и Желева, М., Държавната власт ис. 96.

⁴⁴ Желева, с. 12.

⁴⁵ Желева, М., с. 12, 191.

⁴⁶ Близнашки, Г., Форма на държавата, С., 2009, с. 11; В същия смисъл Киров, В., Публичната власт. Теория и конституционна организация., С., 2004, с. 157.

⁴⁷ Михайлова, М., Цел и целесъобразност в правото, С., 1983, с. 80.

⁴⁸ Михайлова, М., Цел и целесъобразност в правото, С., 1983, с. 81.

към ценности и цели, към цели, изведени като обществена ценност, които опосредстват отношението към благата, задават реда за тяхното обществено задоволяване.

Още едно уточнение е необходимо. Правото не е ценности, въпреки че ги отразява и чрез тях регулира обществените отношения, чрез тях ги насочва към дължимото. Именно чрез ценностните оценъчни явления, които се отразяват в правото се придава качеството дължимост, задължителност на правната действителност. Ценностите придават съответното качество на правото, неговите проявни форми и други обществени явления, свързани и институционализирани чрез правото⁴⁹.

Дължимото само по себе си не е ценност, а цел-ценност. За да се възприеме като такова, да обвърже човека е необходимо да бъде оправдано⁵⁰ и легитимно. Този извод е изцяло поделен, не само в областта на правната теория, но и в рамките на правната философия като наука за метаюридическите качества на правната действителност. Така ценностите се отразяват в правото, но не са част от него, те опередстват неговите цели, но те не са част от него⁵¹. Горният извод има ключово значение за разясняване на правния интерес като вид обществен интерес.

Ценностите, както и нормите си остават идеални конструкции, които насочват човешкото поведение, но те си остават израз на дължимото - целевото, насочени са към изменение на действителността.

От там и благото представлява специфична ценност - цел, която има водещо значение за разясняване на същността на правото. Благото и реда са духовните му атрибути. Благата носят принципно духовен идеален характер, макар да могат да бъдат и материални. Благата са положителната стойност, полезният резултат на нещата за човека⁵², които правото преднамира и с които борави. Благата не са в правото⁵³, а са нещото поради което и заради което е нужно право⁵⁴. Така думата благо се използва като синоним на добро, на ценност⁵⁵. В славянските езици думата благо се среща в български, руски, сръбски, а на английски, немски и френски тя се превежда като добро, благоденствие, щастие, процъфтяване⁵⁶. По традиция понятието благо се свързва с материалните, а понятието ценност с духовните ценности⁵⁷ и измерения на обществения ред. Затова благото не е синоним на интереса, нито на правния интерес и когато се разглежда конкретно като част от субективното право. То е полезният резултат, който представлява една конкретизирана цел-ценност, макар икономическата наука да ги определя като стока или услуга, която служи за задоволяване на определени потребности.

С оглед дадените дефиниции и характеристики можем да определим общественият интерес като онази връзка или дължимо целево - ценностно надличностно отношение, което опосредства обществените благата и социалната власт спрямо тях. От това разбиране може да се изведе и правният интерес. *Той е общественият легитимен⁵⁸, социално-обоснован (частен и публичен) интерес, той е ценностно легитимно обективно-надличностно целево-ценностно, дължимо зададено за човека отношение към същума по повод благата и реда на правото.* В тази връзка ще поясним, че за да служи на общността той е обективна категория на дължимото

⁴⁹ Бойчев, Г., Правният институционализъм, С., 2009, с. 17.

⁵⁰ Дачев, Л., Юридически дискурс, Русе, 2004, с. 55.

⁵¹ Дачев, Л., Юридически дискурс, Русе, 2004, с. 64.

⁵² Павлова, М., Гражданско право обща част, 1 том, 1995, с. 159.

⁵³ Тази теза се застъпва от Михайлина Михайлова, Георги Бойчев, Лъчезар Дачев, Георги Близнашки. Обратното становище, може би приравнявайки го на интереси се застъпва от Стефан Стойчев в областта на конституционноправната доктрина.

⁵⁴ Михайлова, М., Правото – смисъл, с. 46.

⁵⁵ Неновски, Н., Право и ценности, С., 1983, с. 12.

⁵⁶ Драмалиев, Л., Философски основи на морала и правото, С., 1996, с. 16.

⁵⁷ Неновски, Н., Право и ценности, С., 1983, с. 11.

⁵⁸ Радев, Д., Онтология на правото, Пл., 2009, с. 198- 199. Съответствието на обществените ценности и воля с правната власт в обществото.

като повеля. Проявните му форми обаче са свързани с човека. Той предполага човека, като възникване, съществуване и цел на въздействието, като съзнание, затова предполага избор чрез различни варианти за поведение. *Интересът, въпреки че има обективно-субективна природа, като явление на общата теория на правото, носи основна роля на правно дължимото отношение в правото.* Той се реализира с различни способности в частното и публичното право, но същността на правния интерес като правно понятие е една и съща.

То от своя страна е задава определени граници на мисъл и поведение и се включва в конкретните прояви на волята на лицата като правнозначими действия, които се институционализират в системата на правото и в правната система в рамките на правноорганизираната общност.

За контакти:

Доц. д-р Светла Маринова, УНСС,
smarinova@mail.bg